

**Skupština Crne Gore
Parlamentarni institut
Istraživački centar**

Istraživački rad:

**Etička pravila ponašanja političkih subjekata i organa za sprovođenje
izbora tokom izbornog procesa**

Podgorica, oktobar 2017. godine

Broj: 14/2017

Klas. br: 00-52-4/17-

Datum: oktobar 2017. godine

Pripremili: Sandra Brajušković, istraživač analitičar u Istraživačkom centru
Jelisaveta Blagojević, saradnik u Istraživačkom centru
Goran Blagojević, saradnik u Istraživačkom centru

**Stavovi izrečeni u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore.*

*** Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.*

SADRŽAJ

UVOD	4
1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA	6
2. ETIČKA PRAVILA PONAŠANJA POLITIČKIH SUBJEKATA TOKOM IZBORA	8
2.1 Kodeks ponašanja političkih partija tokom izbora – definicija i vrste	9
2.2 Proces izrade kodeksa ponašanja političkih partija	10
2.3 Osnovni principi kodeksa ponašanja političkih partija tokom izbora	12
3. ETIČKA PRAVILA PONAŠANJA ORGANA ZA SPROVOĐENJE IZBORA	14
4. KOMPATIVNI PREGLED ETIČKIH PRAVILA PONAŠANJA TOKOM IZBORNE KAMPANJE	17
4.1 Bosna i Hercegovina.....	17
4.2 Hrvatska	17
4.3 Kosovo	20
4.4 Luksemburg.....	24
4.5 Makedonija.....	25
4.6 Slovačka.....	26
4.7 Ujedinjeno Kraljevstvo.....	27
IZVORI INFORMACIJA	28

UVOD

U cilju jačanja demokratske kulture, transparentnosti, odgovornosti i kredibilitnosti izbornog procesa utvrđuju se etička pravila ponašanja političkih partija tokom izborne kampanje u vidu kodeksa ponašanja kao skupa standarda i pravila postupanja. Pored toga, a sa istim ciljem, definišu se i etička pravila postupanja članova organa za sprovođenje izbora na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, zavisno od teritorijalno-administrativne organizacije date države.

U Crnoj Gori, prema odredbama Zakona o izboru poslanika i odbornika¹, učesnici u predizbornoj kampanji dužni su da poštuju Ustav Crne Gore, zakone i kodekse profesionalne etike i obavezuju se na fer ponašanje, koje isključuje uvrede i klevete, kršenje pravila pristojnosti ili vrijeđanje osjećanja javnosti. Takođe, Etički kodeks organa za sprovođenje izbora u Crnoj Gori² čini skup principa, standarda i pravila ponašanja članova Državne izborne komisije, opštinskih izbornih komisija i biračkih odbora, posebno u toku izbornog procesa. Cilj ovog Kodeksa je da promoviše ulogu i ugled organa za sprovođenje izbora u vršenju poslova iz njihove nadležnosti.

U ovom radu, Istraživački centar je, na osnovu upita, a u vezi sa preporukom Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju da bi političke partije trebalo da se usaglase o usvajanju Etičkog kodeksa tokom izborne kampanje, predstavio komparativni pregled podataka koji se odnose na vrstu i sadržaj etičkih pravila postupanja političkih subjekata koji učestvuju u izbornom procesu u Hrvatskoj (Izborni etički kodeks), Kosovu (Kodeks ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata), Luksemburgu (Kodeks ponašanja koji je važio tokom kampanje za parlamentarne izbore 2013. godine), Makedoniji (Kodeks o fer i demokratskim izborima) i Ujedinjenom Kraljevstvu (neobavezujući kodeks ponašanja tokom kampanje Izborne komisije). Pored toga, predstavljene su informacije o postojanju etičkih pravila postupanja članova organa za sprovođenje izbora na Kosovu, obaveza polaganja zakletve članova izborne komisije u Hrvatskoj, te obaveza polaganja zakletve članova izborne komisije i potpisivanje izjave u Slovačkoj. Za prikupljanje ovih informacija korišćeni su odgovori na upitnik³ upućen parlamentima posredstvom mreže Evropskog centra za parlamentarna istraživanja i dokumentaciju (ECPRD)⁴, relevantno zakonodavstvo i internet stranice zvaničnih institucija.

Osim komparativnog pregleda etičkih pravila, u posebnim odjeljcima rada prezentovani su podaci koji se odnose na definiciju, vrste, faze izrade i osnovne principe kodeksa ponašanja političkih partija tokom izbornog procesa, kao i osnovni principi postupanja članova organa za sprovođenje izbora, uključujući Smjernice za nezavisno tijelo za sprovođenje izbora prema Kodeksu dobre izborne prakse Venecijanske komisije.

¹ Zakon o izboru poslanika i odbornika, „Službeni list Crne Gore”, br. 004/98, 005/98, 017/98, 014/00, 018/00, 073/00, 009/01, 041/02, 046/02, 045/04, 048/06, 056/06, 046/11, 014/14, 047/14, 012/16, 060/17

² Etički kodeks organa za sprovođenje izbora, „Službeni list Crne Gore”, br. 076/10

³ ECPRD request No 3533, *Code of conduct for political parties during election campaign/Code of conduct for members of election commission*, 2017/10/04

⁴ ECPRD (Evropski centar za parlamentarna istraživanja i dokumentaciju) je posebno tijelo podržano od strane Evropskog parlamenta i Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope, a riječ je o međunarodnoj mreži odjeljenja za istraživanje i dokumentaciju, koja povezuje službe zadužene za prikupljanje i širenje informacija. Cilj je da se olakšaju kontakti i razmjena informacija između parlamenata zemalja članica. Podaci navedeni u odgovorima na ECPRD upitnike ne predstavljaju zvanične stavove parlamenata.

Navedene informacije su obuhvaćene dokumentima Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu podršku, Globalne komisije za izbore, demokratiju i bezbjednost, Venecijanske komisije, Interparlamentarne unije i Mreže znanja u oblasti izbora koja djeluje u sklopu navedenog Instituta.

Centar za demokratsku tranziciju (CDT) je parlamentarnim partijama u Crnoj Gori ponudio Sporazum političkih partija o pravilima ponašanja u toku kampanje za lokalne izbore 2014. godine, koji su potpisali predstavnici svih parlamentarnih partija i grupa. Potpisivanjem ovog sporazuma, partije su se, između ostalog, obavezale na preduzimanje odlučnih koraka u cilju poštovanja zakona, prava i sloboda svih učesnika izbora tokom kampanje, određenih pravila tokom izbornog dana, te promovisanja nenasilja i sprečavanja zloupotreba.

Izvor: Sporazum političkih partija o pravilima ponašanja u toku kampanje za lokalne izbore 2014. godine
<http://www.old.cdtmn.org/images/dokumenti2014/sporazum-opt-29.04.pdf> (12.10.2017)

1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

Kada su u pitanju kodeksi ponašanja političkih subjekata za vrijeme trajanja predizborne kampanje, od 18 analiziranih evropskih zemalja, dokumenti tog tipa prisutni su u **Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, na Kosovu, Luksemburgu, Makedoniji i Ujedinjenom Kraljevstvu**. U preostalih dvanaest država (**Albanija, Austrija, Estonija, Finska, Irska, Island, Letonija, Mađarska, Njemačka, Rumunija, Slovenija i Srbija**) ne postoje akti ovog tipa.

Osim toga, prema prikupljenim podacima, ponašanje članova organa za sprovođenje izbora **na Kosovu** uređeno je Kodeksom ponašanja za osoblje sekretarijata Centralne izborne komisije, dok članovi opštinske izborne komisije polažu zakletvu i potpisuju Kodeks ponašanja opštinske izborne komisije, koji usvaja Centralna izborna komisija prije započinjanja obavljanja svojih dužnosti. Svaki član komisije biračkog mjesta u vrijeme imenovanja potpisuje Kodeks ponašanja, kao što je predviđeno od strane Centralne izborne komisije. Pored toga, svaki član odbora biračkog mjesta dužan je da položi zakletvu i potpiše Kodeks ponašanja na osnovu pravila Komisije. U **Hrvatskoj i Slovačkoj** članovi državne izborne komisije polažu zakletvu pred predsjednikom parlamenta, prilikom stupanja na dužnost. Osim što polažu zakletvu pred predsjednikom, u **Slovačkoj** članovi Državne komisije za izbore i praćenje finansiranja političkih partija, kao i članovi lokalnih izbornih komisija potpisuju izjavu kojom se obavezuju na poštovanje propisa prilikom obavljanja dužnosti.

Kodeks ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata, koji je predviđen izbornim zakonom **Kosova**, predstavlja jedinstven primjer, jer predstavlja akt koji političke partije potpisuju kako prilikom registracije, tako i prilikom podnošenja izbornih listi. Između ostalog, ovim Kodeksom partijama se zabranjuje nošenje oružja, zastrašivanje, nasilje, upućivanje prijetnji, uništavanje promotivnog materijala i ometanje skupova drugih partija, kao i ometanje novinara u vršenju posla, obećavanje novčane nagrade u zamjenu za glas na izborima, kršenje izbornih pravila, kao i pokušaj političkog uticaja na državne službenike. Takođe, strane potpisnice Kodeksa tim putem se obavezuju da će prihvatiti izborne rezultate i podržati njihovu primjenu. U **Hrvatskoj** od 2000. godine prije svakih izbora za državni ili Evropski parlament Etički komitet donosi Izborni etički kodeks. Posljednji takav kodeks donijet je prije parlamentarnih izbora 2016. godine, kojim se, između ostalog, strane potpisnice odriču iznošenja zlonamjernih optužbi, širenja laži, sprečavanja izborne volje građana, vrijeđanja, omalovažavanja, kao i iznošenja činjenica iz privatnog života političkih konkurenata. Osim toga, ovaj Kodeks predviđa i ravnopravnost strana potpisnica u sredstvima javnog informisanja. U **Makedoniji**, Izbornim zakonikom predviđa se potpisivanje Kodeksa o fer i demokratskim izborima. Po prvi put, Državna izborna komisija organizovala je potpisivanje Kodeksa prije izbora 2016. godine. Kodeks izričito zabranjuje bilo kakav pokušaj političkog uticaja na državne službenike, kao i prijetnje građanima koje se tiču njihovog zaposlenja ili socijalnog statusa, povezane sa načinom njihovog glasanja na izborima.

U **Bosni i Hercegovini** političke partije su prije lokalnih izbora 2012. godine potpisale na dobrovoljnoj osnovi Kodeks ponašanja. Međutim, za posljednje opšte izbore 2014. godine, tekst kodeksa je izrađen, ali nije finalizovan i potpisan. Sa druge strane, određene političke partije u BiH imaju kodeks ponašanja za svoje kandidate, zvaničnike i volontere tokom kampanje.

Na **Kosovu**, povrede kodeksa koje nemaju uticaja na rezultat izbora smatraju se administrativnim prekršajima, dok se povrede koje za posljedicu imaju uticaj na izborni rezultat smatraju krivičnim djelima. U **Hrvatskoj** je za poštovanje odredaba kodeksa zadužen Etički komitet, čiji predsjednik je uvijek predsjednik Hrvatske akademije nauka i umjetnosti, dok članove čine nestranačke ličnosti predložene od strane partija vlasti i opozicije, koje bira Ustavni sud.

U **Luksemburgu** i **Ujedinjenom Kraljevstvu** kodeksi ponašanja potpisuju se prije svakih parlamentarnih izbora. Iako nemaju obavezujući karakter, niti su predviđeni zakonom, ovim kodeksima političke partije koje učestvuju na izborima dobrovoljno se obavezuju na poštovanje njihovih odredaba, kao što su odricanje od upotrebe kleveta i uvreda, iznošenja omalovažavajućih navoda, ili ometanja političkih skupova.

2. ETIČKA PRAVILA PONAŠANJA POLITIČKIH SUBJEKATA TOKOM IZBORA

Koncept integriteta, premda ga nije jednostavno definisati, predstavlja suštinsku komponentu demokratskog sistema upravljanja i veoma je važan činilac u pogledu sprovođenja izbora. Izborni integritet zasniva se na poštovanju etičkih pravila te pravnom i institucionalnom sistemu koji unapređuje i štiti slobodne i poštene izbore. Ovi sistemi razlikuju se među zemljama u zavisnosti od političkog i socijalnog konteksta zemlje, ali osnovni principi su isti, pa je, između ostalog, potrebno obezbijediti opšteprihvaćeni kodeks ponašanja u politici, izborni okvir koji je pravičan i pošten, pošteno, transparentno i nepristrasno upravljanje izborima, odgovornost svih učesnika, te da svi politički akteri koji učestvuju na izborima imaju mogućnost da to urade na ravnopravnoj osnovi.⁵

Političke partije ključni su akteri u svakom demokratskom društvu, a njihovo djelovanje i ponašanje tokom izbornog takmičenja ima neposredan uticaj na integritet samog izbornog procesa. Stoga, partije mogu doprinijeti unapređenju izbornog procesa ili, suprotno, neetičkim djelovanjem onemogućiti slobodne, poštene i kredibilne izbore.⁶ Jednim od instrumenata za unapređenje kvaliteta, bezbjednosti i legitimiteta izbornog procesa smatra se kodeks ponašanja političkih partija tokom izbora.⁷

U liberalnim demokratijama, političke partije često smatraju da samoregulacija predstavlja najpogodnije sredstvo za uređivanje odnosa sa drugima i uvođenje neke vrste reda u izbornu nadmetanje. Suprotno tome, u društvima koja karakteriše više polarizovana politička klima, kodeks ponašanja može doprinijeti jačanju demokratske kulture i legitimiteta izbora i izbornog procesa, popunjavanju praznina u pravnom okviru koji reguliše izbore, poboljšanju kapaciteta države da formalno uredi ili sprovede propise, te da doprinese jačanju političke volje ili podsticaja da se primijene postojeći propisi. U svim navedenim slučajevima, benefiti kodeksa ponašanja, u poređenju sa zakonom ili drugim propisima ogledaju se u njegovoj etičkoj dimenziji. Drugim riječima, kodeks ponašanja može obuhvatiti određena pitanja koja ne sadrži zakon. Takođe, kodeks ponašanja može poslužiti kao instrument političkim partijama za unapređenje mjera u oblasti rodne ravnopravnosti, inkluzije ili transparentnosti izbornog procesa, te za kvalitetnije sprovođenje izbornih kampanja i učešće građana.⁸

U *Deklaraciji o kriterijumima za slobodne i poštene izbore*, koju je Savjet Interparlamentarne unije jednoglasno usvojio u martu 1994. godine na sjednici održanoj u Parizu, pozivaju se države da preduzmu neophodne politike i institucionalne mjere kako bi obezbijedile progresivno ostvarivanje i konsolidaciju demokratskih ciljeva. Uzimajući u obzir praktično iskustvo, Savjet je predložio da države treba da ohrabre partije, kandidate i medije da usvoje pravila ponašanja tokom izborne kampanje.⁹ Kao razlog za

⁵ ACE, Electoral Knowledge Network: Electoral Integrity: Overview of Electoral Integrity and General Context – Free and Fair Elections <http://aceproject.org/ace-en/topics/ei/ei30/default> (6.10.2017)

⁶ ACE, Electoral Knowledge Network: Campaign Ethics <http://aceproject.org/main/english/ei/eif01a.htm> (6.10.2017)

⁷ International IDEA/Swiss Federal Department of Foreign Affairs, *Dialogues on Voluntary Codes of Conduct for Political Parties in Elections: A Facilitator's Guide*, 2017, page 13

<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/dialogues-on-voluntary-codes-of-conduct-for-political-parties-in-elections.pdf> (6.10.2017)

⁸ Ibid, str. 18-19

⁹ *Declaration on Criteria for Free and Fair Elections, Unanimously adopted by the Inter-Parliamentary Council at its 154th session (Paris, 26 March 1994)*, Chapter 4: The Rights and Responsibilities of States, Article 2 (3) <http://archive.ipu.org/cnl-e/154-free.htm> (6.10.2017)

uvođenje kodeksa, autor *Goodwin-Gill*¹⁰ u studiji „*Pravila ponašanja tokom izbora*“, objavljenoj 1998. godine, navodi da pravila ponašanja oko kojih partije postignu dogovor tokom izbora često služe kao praktična osnova za mirne izbore, a dugoročno takva pravila doprinose jačanju povjerenja u demokratski proces.¹¹

2.1 Kodeks ponašanja političkih partija tokom izbora – definicija i vrste

Kodeksom ponašanja političkih partija smatra se skup opštih smjernica i principa kojima se postavljaju standardi ponašanja političkih partija, kandidata i njihovih pristalica tokom izbora. Ukratko, po definiciji koju u pomenutoj studiji navodi *Goodwin-Gill*, kodeks ponašanja političkih partija je instrument koji doprinosi slobodi i pravičnosti, efektivnom izboru, kredibilnom procesu, transparentnosti i odgovornosti, inkluzivnim praksama, smanjenju neprijateljskih odnosa, te jačanju demokratske kulture. Ukoliko je djelotvoran, kodeks ponašanja ima za cilj da unaprijedi raspravu i konsultacije duž partijskih linija u interesu „dobrih“ izbora, ali još više da podstakne povjerenje među učesnicima i očekivanja biračkog tijela.¹²

U smislu povezanosti sa zakonodavnim okvirom, prema priručniku koji je izradio Međunarodni institut za demokratiju i izbornu podršku (eng. *International Institute for Democracy and Electoral Assistance – IDEA*)¹³, kodeks ponašanja političkih partija može se razlikovati po karakteru i može nastati na nekoliko načina:

1. kao sastavni dio izbornog zakona;
2. kao rezultat dogovora između političkih partija koji je postignut pregovorima isključivo među partijama ili, što je češće slučaj, pregovorima kojima upravlja treća strana;
3. kao rezultat dogovora između partija koji postaje sastavni dio zakona;
4. može ga utvrditi treća strana, na primjer organ za sprovođenje izbora (eng. *Electoral management body*).

U tom kontekstu, moguće je napraviti osnovnu razliku između dobrovoljnog i obavezujućeg kodeksa ponašanja političkih partija. Ukoliko je kodeks ponašanja političkih partija sastavni dio zakonodavnog okvira, odnosno ukoliko je utvrđen od strane zakonodavnog tijela ili drugog nadležnog tijela u državi, automatski je obavezujući za sve političke partije. Sa druge strane, dobrovoljni kodeks ponašanja je u etičkom smislu obavezujući samo za partije koje su potpisnice, preuzimajući ulogu neke vrste ugovora među njima. Međutim, bez obzira na vrstu kodeksa ponašanja političkih partija, neophodni su mehanizmi za dobro sprovođenje pravila.¹⁴

Veliki broj autora poseban akcenat stavlja na značaj dobrovoljnog kodeksa ponašanja političkih partija, definišući ga kao niz pravila ponašanja političkih partija i njihovih

¹⁰ Autor studije *Guy S. Goodwin-Gill* je profesor emeritus međunarodnog izbjegličkog prava na Univerzitetu Oksford.

¹¹ Goodwin-Gill, Guy S, *Codes of Conduct for Elections: A study Prepared for the Inter-Parliamentary Union, Inter-Parliamentary Union (IPU)*, Geneva, 1998, p. 2 http://www.ipu.org/PDF/publications/CODES_E.pdf (6.10.2017)

¹² Ibid, str. 3

¹³ International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), *Code of Conduct for Political Parties: Campaigning in Democratic Elections*, Stockholm, 1999, p. 6-7

<https://www.idea.int/publications/catalogue/code-conduct-political-parties-campaigning-democratic-elections-0> (6.10.2017)

¹⁴ *Dialogues on Voluntary Codes of Conduct for Political Parties in Elections*, ibid. p. 18

pristalica u vezi sa učešćem u izbornom procesu na koja partije dobrovoljno pristaju, nakon čega taj sporazum može postati dio zakona.¹⁵

S obzirom na to da predstavlja proizvod pregovora između političkih partija, potrebno je napraviti razliku između kodeksa ponašanja političkih partija i drugih vrsta političkih sporazuma, poput sporazuma o koalicijama partija, koji nijesu osmišljeni kako bi uticali na ponašanje partija. Osim toga, kodeks ponašanja političkih partija ne treba miješati sa propisima koji uređuju izborne aktivnosti, budući da uglavnom ima za cilj da reguliše ponašanje kandidata, političkih partija i njihovih članova i pristalica.¹⁶

2.2 Proces izrade kodeksa ponašanja političkih partija

Međunarodni institut za demokratiju i izbornu podršku je u prethodno pomenutom priručniku (vodiču) „Dijalozi o dobrovoljnom kodeksu ponašanja političkih partija” naveo određene smjernice za pripremu kodeksa ponašanja koji reguliše ponašanje partija, kandidata i njihovih pristalica tokom izbora na dobrovoljnoj osnovi.

U tom kontekstu, struktura kodeksa ponašanja političkih partija može se utvrditi u skladu sa četiri ključna elementa:

1. Ko potpisuje kodeks ponašanja i koga kodeks obavezuje?
2. Geografski domet kodeksa,
3. Period važenja kodeksa,
4. Ciljevi kodeksa.¹⁷

Prema priručniku Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu podršku, proces planiranja, uspostavljanja, sprovođenja i finaliziranja dijaloga između političkih partija u vezi sa kodeksom ponašanja političkih partija od ključnog značaja je za izradu i usvajanje samog kodeksa. Shodno tome, u priručniku je identifikovano pet faza u procesu usvajanja kodeksa ponašanja i to: priprema, utvrđivanje agende, postizanje konsenzusa i sastavljanje nacrtu, usvajanje i potpisivanje, te primjena i vršenje nadzora nad primjenom.

Period tokom kojeg se primjenjuje kodeks ponašanja političkih partija varira od slučaja do slučaja. Kodeks bi uvijek trebalo da se odnosi na period od početka izborne kampanje do objavljivanja izbornih rezultata. Međutim, primjena kodeksa može započeti u bilo kojem trenutku kada postoji opasnost od narušavanja integriteta izbornog procesa. To uključuje period za registraciju političkih partija, registraciju birača ili imenovanje kandidata, drugim riječima aktivnosti koje se odvijaju prije zvaničnog početka izborne kampanje.

Izvor: ACE, Electoral Knowledge Network: *Political Parties Codes of Conduct* <https://aceproject.org/ace-en/topics/pc/pcc/pcc01/default> (12.10.2017)

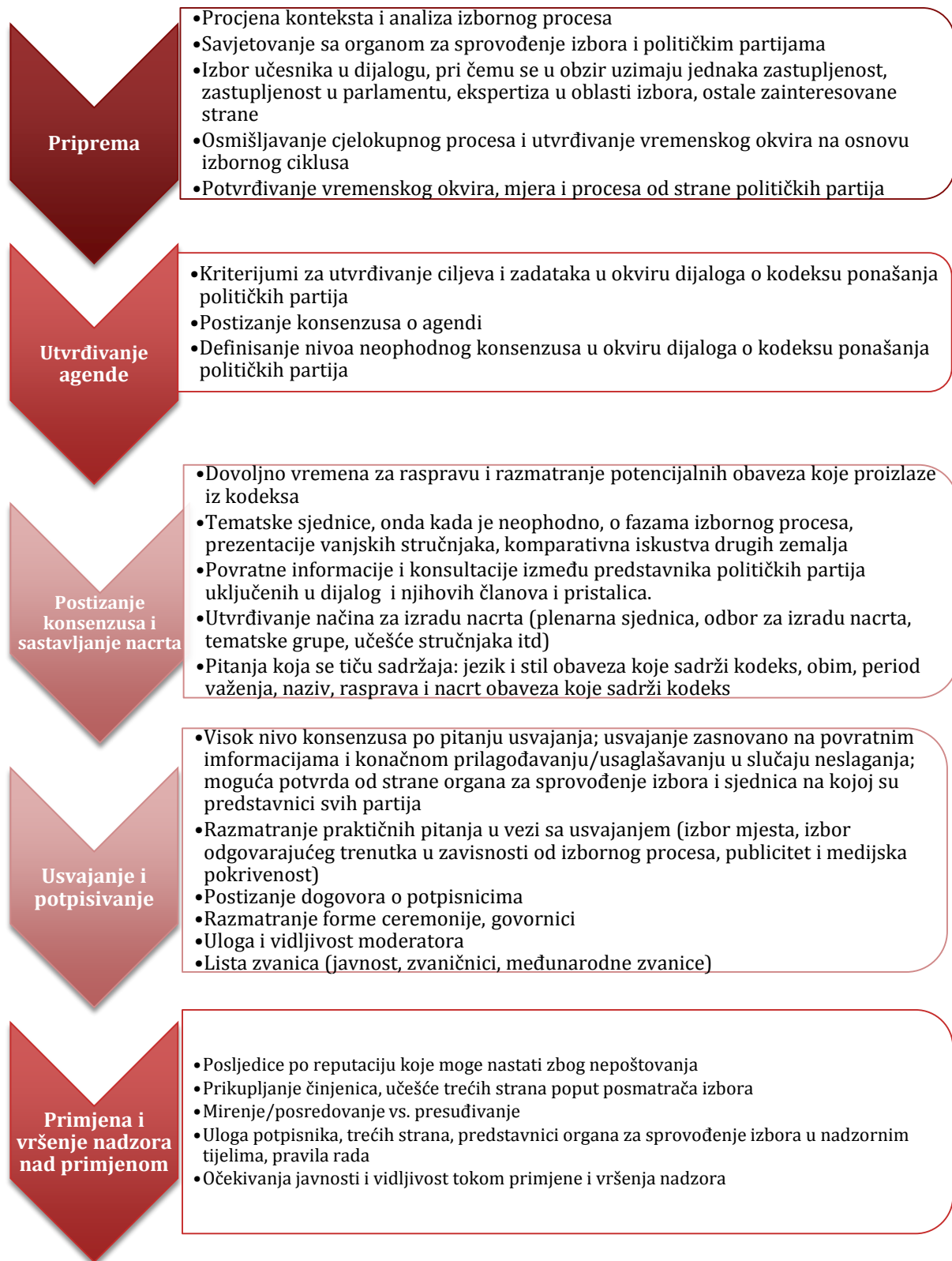
U nastavku rada dijagramom je predstavljeno šta koja faza u procesu dijaloga o pripremi kodeksa ponašanja političkih partija sadrži.

¹⁵ *Code of Conduct for Political Parties: Campaigning in Democratic Elections*, ibid.

¹⁶ *Dialogues on Voluntary Codes of Conduct for Political Parties in Elections*, ibid.

¹⁷ Ibid, str. 25. Detaljnije o elementima kodeksa ponašanja političkih partija vidjeti str. 25-34

Dijagram: Proces dijaloga u cilju izrade kodeksa ponašanja

Izvor: *Dialogues on Voluntary Codes of Conduct for Political Parties in Elections*, p. 37

2.3 Osnovni principi kodeksa ponašanja političkih partija tokom izbora

Bez obzira na to da li je kodeks ponašanja političkih partija proizvod dogovora između partija ili ga je utvrdio organ za sprovođenje izbora, suština je u tome da je uspješan proces izbora odgovornost svih učesnika procesa, kako političkih partija, kandidata i njihovih pristalica, tako i državnih zvaničnika, medija i posmatrača. Prema tome, cilj kodeksa ponašanja je da predvidi minimalne standarde dobre izborne prakse, kombinujući elemente zakonodavstva i iskustva i obezbijedi osnovu za saradnju vlasti, organa za sprovođenje izbora, političkih partija i kandidata u pogledu unapređenja izbornog procesa.¹⁸

Neki od principa na kojima bi kodeks ponašanja političkih partija tokom izbora trebalo da počiva su¹⁹:

1. *Vladavina prava*

Sve političke partije i kandidati treba da prihvate ovlašćenja državne izborne komisije ili drugog nadležnog tijela, kao i da primjenjuju i poštuju zakone, propise i pravila koja regulišu izbore. Takođe, političke partije bi trebalo da omoguće pristup predstavnicima državne izborne komisije i registrovanim posmatračima svim javnim političkim sastancima i ostalim izbornim aktivnostima. Kao jedan od principa u okviru vladavine prava navodi se i sprečavanje koruptivnih radnji, odnosno to da političke partije, kandidati i njihove pristalice ne bi trebalo da nude mito ili nagradu biračima, upotrebljavaju prijetnju osvetom ili kaznom biračima, nude poklone u cilju podsticanja birača da izađu ili ne izađu na izbore ili vrše zastrašivanje birača. Osim toga, nijedna politička partija ili kandidat ne bi trebalo da traže podršku od javnog funkcionera ili predstavnika državne izborne komisije u cilju promovisanja ili ometanja izbora nekog od kandidata.

Političke partije i kandidati bi trebalo da budu protiv nasilja, te da obezbijede da njihovi predstavnici, aktivisti i oni koji su uključeni u kampanju striktno poštuju kodeks ponašanja, saraduju sa organima za sprovođenje zakona u cilju unapređenja mirnog izbornog okruženja i zaštite bezbjednosti i integriteta demokratskog procesa, poštuju prava drugih i preduzmu korake za vođenje kampanje u mirnom okruženju. U slučajevima narušavanja javnog reda ili kršenja izbornog zakonodavstva i kodeksa ponašanja političkih partija, političke partije i kandidati treba da traže savjet i podršku nadležnih organa, umjesto da pribjegavaju sopstvenim mjerama za rješavanje takvih situacija.

2. *Političke partije i finansiranje*

Budući da određena pitanja u vezi sa finansijama mogu narušiti izborni proces i dovesti do smanjenja povjerenja javnosti, političke partije bi trebalo da se obavežu principima transparentnosti i objavljivanja podataka o prihodima, izvorima prihoda i troškovima.

¹⁸ Goodwin-Gill, ibid, str. 63

¹⁹ Ibid, str. 64-71

3. Političke partije i kandidati

S obzirom na značaj informacija i saradnje u pogledu jačanja izbornog povjerenja, političke partije i kandidati bi trebalo da uspostave djelotvorna sredstva međusobne komunikacije u cilju izbjegavanja konflikta. Takođe, trebalo bi da daju uputstva svojim predstavnicima, aktivistima i pristalicama u vezi sa poštovanjem izbornog zakonodavstva i kodeksa ponašanja, te da ih edukuju u pogledu procedure glasanja.

4. Poštene prakse i aktivnosti tokom kampanje

Političke partije i kandidati bi trebalo da obezbijede da njihova kampanja ne poziva na nasilje, ne produbljuje razlike, ne stvara uzajamnu netrpeljivost ili ne izaziva tenzije između različitih grupa ili zajednica. Potrebno je izbjegavati uvredljivi, zapaljivi i neprikladan jezik i preduzeti sve neophodne mjere kako bi se izbjeglo sukobljavanje. Političke partije i kandidati ne bi trebalo da ometaju ili prekidaju sastanke drugih partija i kandidata, sprečavaju distribuciju letaka i drugog materijala. Političke partije su odgovorne za to da njihove pristalice ne budu uključene u aktivnosti koje vode narušavanju mira. Takođe, trebalo bi zabraniti upotrebu oružja i eksploziva na javnim skupovima. Prilikom organizovanja javnih skupova i događaja političke partije moraju poštovati pravila za održavanje javnog reda i mira.

U pogledu poštene prakse tokom kampanje, političke partije i kandidati bi, između ostalog, trebalo da poštuju slobodu svih učesnika na sprovođenje kampanje, pristup potencijalnim glasačima, održavanje sastanaka, izražavanje stavova, pristup medijima i distribuiranju propagandnih materijala. Osim toga, političke partije bi trebalo da izbjegavaju kritiku drugih političkih partija i njihovih kandidata koja nije povezana sa njihovim javnim aktivnostima ili je zasnovana na neprovjerenim tvrdnjama. Kritiku bi trebalo ograničiti na politiku i program partija i kandidata. Partije bi trebalo da poštuju slobodu medija i ne ometaju rad novinara, te poštuju pravila koja uređuju političko oglašavanje.

5. Saradnja sa izbornom administracijom

Političke partije i kandidati bi trebalo da sarađuju sa predstavnicima izbornih komisija u cilju obezbjeđivanja neometanog i mirnog glasanja, te u svim fazama održavanja izbora, od glasanja do objavljivanja izbornih rezultata. Takođe, trebalo bi da sarađuju sa zvaničnim posmatračima izbora.

6. Prihvatanje rezultata izbora

Političke partije, kandidati i njihove pristalice bi trebalo da prihvate rezultate izbora koji su sprovedeni u skladu sa zakonom.

3. ETIČKA PRAVILA PONAŠANJA ORGANA ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Imajući u vidu činjenicu da izbori predstavljaju proces koji zahtijeva pripremu, planiranje, ispunjavanje mnoštva zadataka i uključenost velikog broja ljudi, koji bi trebalo da budu svjesni svoje odgovornosti u tom procesu, neophodno je uspostaviti administrativnu infrastrukturu u cilju podške demokratskom procesu održavanja izbora.²⁰ Iskustvo i praksa potvrđuju neophodnost nadgledanja izbornog procesa te postojanja institucionalne odgovornosti za sprovođenje procesa izbora od strane nepristrasnih organa i pojedinaca. Efektivna institucionalizacija osnovnih izbornih i političkih prava obavezuje države da, između ostalog, uspostave odgovarajući izborni sistem, primijene međunarodne obaveze u pogledu pojedinačnih prava i uspostave djelotvoran i uravnotežen mehanizam upravljanja izborima.²¹ Dakle, u cilju ostvarivanja izbornog integriteta, izbori moraju biti sprovedeni na profesionalan i nepristrasan način.

U tom smislu, presudnu ulogu ima izborna administracija, odnosno organ za sprovođenje izbora kao ključna institucija za obezbjeđivanje kredibilnog, transparentnog, slobodnog i poštenog procesa izbora. Rad organa za sprovođenje izbora obuhvata širok spektar aktivnosti, od utvrđivanja sposobnosti birača da glasaju, sprovođenja samih izbora, brojanja glasova i objavljivanja rezultata do regulisanja kampanje, edukacije birača i rješavanja izbornih sporova. Aktivnosti organa za sprovođenje izbora i njihovog osoblja mogu doprinijeti jačanju povjerenja u izborni proces i integritet izbora. Na primjer, nedostatak transparentnosti ili brzine prilikom rješavanja izbornih žalbi može povećati rizik od dezinformacija, nemira, ili čak nasilja, čime bi bio narušen legitimitet izbornog procesa.²²

Prilikom obavljanja aktivnosti, organi za sprovođenje izbora bi trebalo da se rukovode osnovnim principima, u cilju obezbjeđivanja legitimiteta i kredibiliteta izbora²³:

1. **Nezavisnost** – suština je u tome da organ za sprovođenje izbora ne dozvoljava vladin, politički ili neki drugi uticaj na donošenje odluka. Najjednostavniji način za poboljšanje nezavisnosti odluka i aktivnosti organa za sprovođenje izbora je stvaranje zakonodavnog okvira koji obezbjeđuje nezavisnost ovog organa.
2. **Nepriistrasnost** – osim nezavisnosti, organ za sprovođenje izbora treba da bude nepristrasan tokom obavljanja aktivnosti jer bi bez nepristrasnog djelovanja integritet i vjerodostojnost izbornog procesa bili narušeni. Stoga se od organa za sprovođenje izbora očekuje jednako i fer postupanje prema svima učesnicima izbora, bez davanja prednosti bilo kojoj političkoj ili interesnoj grupi. Važno je da opšta javnost smatra organ za sprovođenje izbora nepristrasnim, što se može

²⁰ ACE, Electoral Knowledge Network, Electoral Management: Overview <http://aceproject.org/ace-en/topics/em/em10> (10.10.2017)

²¹ Goodwin-Gill S. Guy, *Free and Fair Elections: International Law and Practice*, Inter-Parliamentary Union, Geneva, 1994, page 87.

²² Global Commission on Elections, Democracy and Security, *Deepening Democracy: A Strategy for Improving the Integrity of Elections Worldwide*, Intrenational IDEA and Kofi Annan Foundation, Septembar 2012, page 21. http://www.kofiannanfoundation.org/app/uploads/2016/01/deepening_democracy_0.pdf (11.10.2017)

²³ ACE, Electoral Knowledge Network: Electoral Management: Guiding Principles for All EMBS <http://aceproject.org/ace-en/topics/em/ema/ema12> (11.10.2017)

postići transparentnim aktivnostima, djelotvornom komunikacijom i objavljivanjem.

3. **Integritet** – organ za sprovođenje izbora je primarni garant integriteta izbornog procesa, a njegovi članovi direktno odgovorni za to. Integritet se lakše može očuvati ukoliko organ za sprovođenje izbora ima punu nezavisnost prilikom djelovanja i potpunu kontrolu nad izbornim procesom, uključujući kontrolu budžeta i zaposlenih. U mjeri u kojoj je to moguće, u interesu organa za sprovođenje izbora bilo bi da obezbijedi da kršenja izbornog zakonodavstva, pravila i kodeksa ponašanja bude praćeno odgovarajućim sankcijama.
4. **Transparentnost** – kao osnovna dobra praksa u okviru svih aktivnosti organa za sprovođenje izbora, transparentnost može biti predviđena izbornim zakonodavstvom, na primjer kao obaveza organa za sprovođenje izbora da informiše javnost o svojim aktivnostima, ili može biti predviđena etičkim kodeksom, na primjer kao obaveza organa za sprovođenje izbora da češće objavljuju saopštenja za medije ili organizuju konsultacije sa zainteresovanom javnošću. Čak i bez „formalne“ podrške, organi za sprovođenje izbora mogu usvojiti politiku transparentnosti. U svakom slučaju, odsustvo transparentnosti u izbornom procesu dovodi do sumnje u ispravnost djelovanja.
5. **Efikasnost** – očekivanja javnosti su da se finansijska sredstva za izbore koriste pametno, a usluge dobijaju efikasno. U svijetlu unapređenja ili sve skupljih tehnoloških rješenja, kao i zahtjeva za povećanje napora u oblastima poput edukacije birača i informisanja, organi za sprovođenje izbora moraju biti pažljivi da njihovi programi na održiv način doprinose izbornoj efikasnosti, integritetu i savremenosti. Uspješan organ za sprovođenje izbora je onaj koji pokazuje integritet, vještine i efikasnost, što jača povjerenje javnosti i političkih partija u izborni proces. Pravni okvir može pružiti podršku definisanjem standarda efikasnosti u pogledu izbornog i finansijskog upravljanja.
6. **Profesionalizam** – pod profesionalizmom se podrazumijeva ispravno sprovođenje izbornih procedura od strane adekvatno obučenog osoblja. Organ za sprovođenje izbora treba da obezbijedi da sva izborna administracija, bez obzira na to da li je riječ o stalno ili privremeno angažovanom osoblju, budu dobro obučeni i imaju neophodne vještine za primjenu visokih profesionalnih standarda u obavljanju posla. Stručno usavršavanje podstiče povjerenje javnosti u to da je cijeli proces u „dobrim rukama“. Lična posvećenost svakog pojedinca u organu za sprovođenje izbora kada je u pitanju tačnost, pravičnost, marljivost u obavljanju aktivnosti, kao i spremnost za usavršavanje, neophodni su elementi u cilju očuvanja profesionalizma organa za sprovođenje izbora.
7. **Orjentisanost na pružanje usluga** - organi za sprovođenje izbora ne samo da imaju odgovornost za pružanje usluga zainteresovanoj javnosti, već je to jedan od važnih razloga njihovog postojanja. Neki od standarda za pružanje osnovnih usluga su obično obuhvaćeni zakonodavnim okvirom koji reguliše izbore, poput rokova za objavljivanje izbornih rezultata, sastavljanja biračkih spiskova, distribuiranja informacija u vezi sa mjestom održavanja izbora i slično. Neke od standarda za kvalitetnije pružanje usluga organi za sprovođenje izbora mogu samostalno utvrditi kao dio procedura za izborne procese. To mogu biti standardi koji se tiču pružanja usluga zasnovanih na vremenu, na primjer utvrđivanje minimalnog, maksimalnog i prosječnog vremena koje birači provode u redu za dobijanje glasačkih listića, definisanje vremenskog roka za odgovor na žalbe pojedinaca. Takođe, to mogu biti standardi koji se tiču kvaliteta usluga koje se

pružaju, na primjer procenat birača koji su odbili da glasaju zbog greške u biračkom spisku, podaci o materijalima koji nedostaju ili nijesu na vrijeme dostavljeni na biračka mjesta, podaci o biračkim mjestima koja nijesu otvorena na vrijeme na dan održavanja izbora i slično.

Smjernice za nezavisno tijelo za sprovođenje izbora prema Kodeksu dobre izborne prakse Venecijanske komisije

Za primjenu zakona mora biti zaduženo nezavisno tijelo.

Tamo gdje ne postoji duga tradicija nezavisnosti organa uprave od onih koji posjeduju političku moć, na svim nivoima moraju se uspostavljati nezavisne i nepristrasne izborne komisije, od državnog nivoa do nivoa biračkih mjesta.

Centralna izborna komisija mora imati stalni karakter.

Centralna izborna komisija mora u svom sastavu imati:

- *barem jednog člana iz pravosuđa;*
- *predstavnike parlamentarnih stranaka ili onih koje su prešle cenzus na izborima; članovi komisije moraju biti osobe koje su stručne za izborna pitanja.*

Komisija može imati u svom sastavu:

- *predstavnik ministarstva unutrašnjih poslova;*
- *predstavnik nacionalnih manjina.*

Političke stranke moraju biti jednako zastupljene u izbornim komisijama ili moraju imati mogućnost da nadgledaju rad nezavisnog tijela. Jednakost se može uzeti strogo ili na proporcionalnoj osnovi.

Organi koji imenuju članove izbornih komisija ne smiju imati slobodu da ih po volji otpuštaju.

Članovi izbornih komisija moraju proći standardnu obuku.

Poželjno je da izborne komisije donose odluke dvotrećinskom većinom ili konsenzusom.

Izvor: European Commission for Democracy Through the Law (Venice Commission), *Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report*, adopted by the Venice Commission at its 52nd session, Venice, 18-19 October 2002 [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-e) (12.10.2017)

4. KOMPARATIVNI PREGLED ETIČKIH PRAVILA PONAŠANJA TOKOM IZBORNE KAMPANJE

U poglavlju koje slijedi predstavljeni su podaci u vezi sa etičkim pravilima ponašanja političkih partija tokom izbora u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, na Kosovu, Luksemburgu, Makedoniji, Slovačkoj i Ujedinjenom Kraljevstvu. Takođe, poglavlje sadrži podatke o etičkim pravilima ponašanja članova organa za sprovođenje izbora u pojedinim zemljama koje su predmet istraživanja.

4.1 Bosna i Hercegovina

U Bosni i Hercegovini, Kodeks ponašanja političkih partija tokom izborne kampanje priprema se na dobrovoljnoj osnovi i potpisuje od strane političkih partija. Prvi takav Kodeks pripremljen je i potpisan za lokalne izbore 2012. godine. Međutim, za posljednje opšte izbore 2014. godine tekst Kodeksa je izrađen, ali nije finalizovan i potpisan. Određene političke partije imaju sopstveni Kodeks ponašanja za svoje kandidate, zvaničnike, volontere i članove tokom političke kampanje. Na primjer, Kodeksom ponašanja kandidata, dužnosnika, volontera i članova Hrvatske demokratske zajednice BiH (HDZ BiH) u izbornoj kampanji za lokalne izbore 2012. godine uređuju se etička načela i pravila ponašanja kojih se treba pridržavati svaki kandidat, zvaničnik, volonter, član i simpatizer HDZ-a BiH u izbornoj kampanji za lokalne izbore 2012. godine u obavljanju svojih poslova i zadataka.²⁴ Neka od načela kojih treba da se pridržavaju prilikom obavljanja svojih poslova i zadataka su: načelo dobrih političkih običaja i saradnje; načelo savjesnosti, povjerenja i odgovornosti; načelo zaštite prava građana i zaštite javnog interesa; načelo nediskriminacije, uvažavanja ljudskih prava i dostojanstva ličnosti; načelo zaštite dostojanstva struke te permanentnog obrazovanja i usavršavanja; načelo odgovornosti prema zaštiti zdravlja ljudi, prirode i životne sredine.²⁵

4.2 Hrvatska

Izborni etički kodeks je sistem pravila ponašanja koja tokom izborne kampanje moraju da poštuju pojedinci i političke partije koje učestvuju u izbornoj kampanji i izbornom procesu. Donosi se uoči svakih izbora za poslanike Hrvatskog sabora²⁶, te svakih izbora za poslanike Evropskog parlamenta iz Republike Hrvatske^{27,28}

Izborni etički kodeks prvi put je donijet za sprovođenje parlamentarnih izbora 2000. godine. Do sada je donijeto nekoliko izbornih etičkih kodeksa: za izbor poslanika u

²⁴ Cijeli tekst Kodeksa pogledati na internet stranici HDZ-a BiH:

http://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/kodeks_ponasanja_163758_0.pdf (13.10.2017)

²⁵ ECPRD, ibid.

²⁶ Članovi 103 – 106 Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, <https://www.zakon.hr/z/355/Zakon-o-izborima-zastupnika-u-Hrvatski-sabor> (4.10.2017)

²⁷ Članovi 68 – 71 Zakona o izboru članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske, <https://www.zakon.hr/z/568/Zakon-o-izboru-%C4%8Dlanova-u-Europski-parlament-iz-Republike-Hrvatske> (4.10.2017)

²⁸ Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske

<http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=441326C49D0F5CF8C1257C5C004BF6B2> (4.10.2017)

Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora 2000. godine²⁹, za izbore poslanika Hrvatskog sabora 2003. godine³⁰, 2007. godine³¹, 2011,³² 2015.³³ i 2016. godine³⁴, te za izbor poslanika u Evropski parlament iz Republike Hrvatske 2013. godine³⁵. Izborni etički kodeks donosi i objavljuje Etički komitet (*Etičko povjerenstvo*) svaki put nakon objavljivanja odluke o raspisivanju izbora, a prije početka kampanje. Prije njegovog donošenja, Etički komitet o njemu traži mišljenje parlamentarnih političkih partija.

Etički komitet je tijelo opštepriznatog javnog ugleda. Komitet saopštenjima i upozorenjima djeluje u pravcu promovisanja i ostvarivanja etičkih i demokratskih načela u izborima, te ocjenjuje ponašanje učesnika izbora tokom izborne kampanje i samog postupka izbora.³⁶ Predsjednik Hrvatske akademije nauka i umjetnosti po položaju je predsjednik Etičkog komiteta.³⁷

Etički komitet čine predsjednik i šest članova od kojih po tri člana predlažu većinska i opozicione političke partije, u skladu sa partijskom zastupljenošću u Saboru.³⁸ Članove komiteta, na osnovu predloga parlamentarnih političkih partija, imenuje Ustavni sud Republike Hrvatske iz reda istaknutih javnih ličnosti koje nijesu kandidati na izborima i nijesu članovi niti jedne političke partije.³⁹

U nastavku teksta predstavljen je sadržaj Izbornog etičkog kodeksa koji je Etički komitet donio na sjednici održanoj 15. avgusta 2016. godine.

Temeljne vrijednosti Izbornog etičkog kodeksa

Temeljne vrijednosti Izbornog etičkog kodeksa koji je Etički komitet donio na sjednici održanoj 15. avgusta 2016. godine, su: poštenje, istinitost, pravednost, poštovanje, odgovornost, tolerancija i kultura dijaloga. Prema ovim pravilima, u predizbornom nadmetanju nije dopušteno pozivati na nasilje, širiti nacionalnu, vjersku ili rasnu mržnju

²⁹ Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 136/99

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/604CD1292AA035DBC1257C8300357230/\\$FILE/136_99-IzborniEticKiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/604CD1292AA035DBC1257C8300357230/$FILE/136_99-IzborniEticKiKodeks.pdf) (4.10.2017)

³⁰ Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 178/03

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/EF6A3DA6107FD216C1257C8300358F8D/\\$FILE/178_03-IzborniEticKiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/EF6A3DA6107FD216C1257C8300358F8D/$FILE/178_03-IzborniEticKiKodeks.pdf) (4.10.2017)

³¹ Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 115/07

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/635D58953A1FCA8EC1257C830035440C/\\$FILE/115_07-IzborniEticKiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/635D58953A1FCA8EC1257C830035440C/$FILE/115_07-IzborniEticKiKodeks.pdf) (4.10.2017)

³² Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 129/11

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/703FCADDC649A607C1257C83003568C0/\\$FILE/129_11-IzborniEticKiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/703FCADDC649A607C1257C83003568C0/$FILE/129_11-IzborniEticKiKodeks.pdf) (4.10.2017)

³³ Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 115/2015

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_10_115_2201.html (4.10.2017)

³⁴ Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 75/2016

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_08_75_1759.html (11.10.2017)

³⁵ Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 35/13

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/0D67FF773BC3D653C1257C830034BDC8/\\$FILE/35_13-IzborniEticKiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/0D67FF773BC3D653C1257C830034BDC8/$FILE/35_13-IzborniEticKiKodeks.pdf) (4.10.2017)

³⁶ Član 103 Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, <https://www.zakon.hr/z/355/Zakon-o-izborima-zastupnika-u-Hrvatski-sabor> (4.10.2017)

³⁷ Član 105 Zakona.

³⁸ Odluka o imenovanju članova Etičkog povjerenstva,

https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Odluka_o_imenovanju_clanova_Etickog_povjerenstva_broj_SuT-A-13-2016_od_9_kolovoza_2016.pdf (4.10.2017)

³⁹ Član 104 Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, <https://www.zakon.hr/z/355/Zakon-o-izborima-zastupnika-u-Hrvatski-sabor> (4.10.2017)

te podsticati neravnopravnost polova. Predizborno nadmetanje treba voditi slobodno, otvoreno, javno i argumentovano, a u suprotstavljanju težiti utemeljenoj i obrazloženoj kritici. Učesnici izbora imaju slobodu mišljenja i izražavanja misli, a predizborni programi treba da budu što otvoreniji, jasniji i vjerodostojniji.

Ponašanje učesnika u izborima

Tokom izborne kampanje i samog postupka izbora protivno je Kodeksu:

- negiranje hrvatskog sistema slobodnih izbora ili ometanje i sprečavanje potpunog i slobodnog izražavanja volje birača;
- širenje bilo kakve zlonamjerne ili neutemeljene optužbe protiv bilo kojeg kandidata, a kojoj je svrha izazivanje sumnje u kandidatovu lojalnost zajednici ili rodoljublje;
- iznošenje laži i insinucija o političkim suparnicima, isticanje fizičkih, psihičkih i drugih osobina suparnika u cilju omalovažavanja;
- iznošenje laži i insinucija o privatnom životu suparnika u izborima i članovima njihovih porodica;
- vrijeđanje i omalovažavanje učesnika u izbornom procesu, a posebno pripadnika nacionalnih manjina i svih drugih manjinskih grupa na osnovu njihovog porijekla odnosno pripadnosti;
- upotreba ličnih podataka pribavljenih na nezakonit način, kao i onih koji su zakonito prikupljeni od organizacija i službi, ali za druge namjene.

Tokom izborne kampanje i samog postupka izbora očekuje se da će se partije i pojedinci, koji su postupili suprotno Izbornom etičkom kodeksu, javno izviniti.

Ravnopravnost i jednakost u sredstvima javnog saopštavanja

Birači imaju pravo da u svim sredstvima javnog saopštavanja dobiju objektivne informacije o partijama i kandidatima, a partije i kandidati treba da imaju pravo na jednake uslove predizbornog nadmetanja. U tu svrhu sve partije treba da imaju ravnopravan položaj u predstavljanju programa i kandidata i pod jednakim uslovima dostupno vrijeme u skladu sa Pravilima o postupanju elektronskih medija s nacionalnom koncesijom u Republici Hrvatskoj tokom izborne kampanje. Od elektronskih medija s nacionalnom koncesijom očekuje se da u svojim emisijama, koje nijesu vezane za predstavljanje izbornih partijskih programa i kandidata, ne koriste sadržaje koji bi se mogli tumačiti kao izborna kampanja. Od komercijalnih medija se očekuje poštovanje načela jednakog pristupa plaćenom političkom marketingu svih partija i kandidata na izborima te objektivno, nepristrasno i uravnoteženo informisanje o izornoj kampanji.

Jednakost svih u mogućnostima predizbornog predstavljanja

Tokom izborne kampanje, i samog postupka izbora, suprotno je Kodeksu korišćenje nenamjenskih sredstava, opreme, potrošnog materijala i prostorija u vlasništvu države i lokalne samouprave za aktivnosti i namjene izborne kampanje.

Ponašanje posmatrača izbornog postupka

Posmatrači ne smiju da izražavaju svoje stavove o partijama i pojedinačnim kandidatima niti na drugi način da utiču na birače.⁴⁰

U skladu sa Zakonom o državnoj izbornoj komisiji, predsjednik, potpredsjednici i članovi Komisije, prije stupanja na dužnost, polažu zakletvu pred predsjednikom Hrvatskog sabora sljedećeg sadržaja:

„Zaklinjem se svojom čašću da ću u obavljanju dužnosti člana Državne izborne komisije poštovati Ustav i zakone Republike Hrvatske te da ću svoju dužnost obavljati savjesno i nepristrasno“.

Član 10 Zakona o Državnom izbornom povjerenstvu Republike Hrvatske
[http://www.izbori.hr/izbori/dipFiles.nsf/0/2F1B068EF8EA81C4C125756A0053AC28/\\$FILE/Zakon_o_Drzavnom_izbornom_povjerenstvu_Republike_Hrvatske.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/dipFiles.nsf/0/2F1B068EF8EA81C4C125756A0053AC28/$FILE/Zakon_o_Drzavnom_izbornom_povjerenstvu_Republike_Hrvatske.pdf) (12.10.2017)

4.3 Kosovo

Pravila ponašanja političkih partija, kandidata, članova političkih subjekata i njihovih pristalica tokom izbornog procesa na Kosovu definisana su Kodeksom ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata koji predstavlja sastavni dio, tj. posebno poglavlje V Zakona o opštim izborima u Republici Kosovo⁴¹. Takođe, Zakonom je predviđeno da lica imenovana za člana Opštinske izborne komisije podnose zakletvu i potpisuju Kodeks ponašanja Opštinske izborne komisije, koji usvaja Centralna izborna komisija (CIK) prije započinjanja obavljanja svojih dužnosti.⁴² Svaki član Komisije biračkog mjesta u vrijeme imenovanja potpisuje Kodeks ponašanja, kao što je predviđeno od strane Centralne izborne komisije.⁴³ Pored toga, svaki član Odbora biračkog mjesta je dužan da položi zakletvu i potpiše Kodeks ponašanja na osnovu pravila Komisije.⁴⁴

Pravila ponašanja službenika u Centralnoj izbornoj komisiji definisana su Kodeksom ponašanja za osoblje sekretarijata Centralne izborne komisije.⁴⁵ Kodeks propisuje osnovne principe kojih su službenici dužni da se pridržavaju i to: zakonitost, integritet, kompetentnost, efektivnost i efikasnost, odgovornost, nepristrasnost i profesionalna nezavisnost, povjerljivost, izbjegavanje konflikta interesa, princip jednakih mogućnosti za zajednice i polove, kao i nediskriminacija.⁴⁶ Takođe, Kodeksom su definisana pravila

⁴⁰ Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 115/07

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/635D58953A1FCA8EC1257C830035440C/\\$FILE/115_07-IzborniEtickiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/635D58953A1FCA8EC1257C830035440C/$FILE/115_07-IzborniEtickiKodeks.pdf) (4.10.2017)

⁴¹ Zakonom o opštim izborima u Republici Kosovo, <http://www.kqz-ks.org/sr/zakoni> (11.10.2017)

⁴² Član 67.8 Zakona.

⁴³ Član 74.8 Zakona.

⁴⁴ Član 81 Zakona.

⁴⁵ Uredba br. 05/2017 Kodeks ponašanja za osoblje sekretarijata Centralne izborne komisije, <http://www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/Rregullore%20nr%205%20ne%20gjuhen%20Serbe%202017-08-11%201%20otrbdffxaq.PDF> (9.10.2017)

⁴⁶ Pojam službenici se odnosi na sve kategorije zaposlenih na koje se primjenjuje Kodeks.

ponašanja službenika CIK-a. U tom kontekstu, prilikom izvršavanja svojih dužnosti službenici treba da se:

- ponašaju profesionalno i poštuju princip jednakosti, isključujući bilo koje diskriminatorno ponašanje prema građanima;
- uzdrže od ograničavanja prava građana, osim kada je takvo ograničenje zasnovano na zakonu;
- ponašaju uzdržano prema građanima, kao i sa posebnom pažnjom prema starijim osobama i osobama sa ograničenim sposobnostima;
- ponašaju korektno i odgovorno u toku direktne komunikacije sa građanima ili kroz druge vidove komunikacije.

Službenici su dužni da poštuju, i da se korektno i odgovorno ponašaju prema članovima Centralne izborne komisije. Službenici treba da pružaju svoje znanje i vještine kako bi podržali i sproveli časn, nepristrasno i politički neutralno politike definisane od strane određenih institucija. Pored navedenog, službenici treba da sprovedu politiku djelovanja svojih rukovodioca, i njihovo ponašanje treba da bude u potpunom skladu sa zakonima na snazi. Sa druge strane, rukovodilac treba da bude primjer ponašanja za osoblje kojim rukovodi, kao i da se pridržava pravila ponašanja u toku obavljanja dužnosti.

Kodeksom je predviđeno da zaposleni ne smiju da objavljuju informacije o svom radu, bez odgovarajućeg ovlašćenja. Prilikom izvršavanja svojih dužnosti kada je svjestan postojanja sukoba interesa službenik je dužan da: utvrdi da li postoji potencijalni sukob interesa, te preduzme neophodne korake kako bi izbjegao sam sukob interesa.

Takođe, Kodeksom je regulisano pitanje angažovanja zaposlenih van institucije, primanje poklona, druge obaveze službenika u toku perioda zaposlenja u instituciji, upravljanje državnom imovinom, poštovanje radnog vremena, kao i oblačenje i izgled zaposlenog.

U nastavku ovog poglavlja predstavljen je Kodeks ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata.

Zakon o opštim izborima u Republici Kosovo predviđa da zahtjev za registraciju političkih partija treba da uključi izjavu potpisanu od strane predsjednika partije, o poštovanju i pridržavanju proceduralnih pravila Kodeksa ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata.⁴⁷ Takođe, svi politički subjekti su dužni da, u svom zahtjevu za potvrdu o učešću u izborima, potvrde pismenim putem i potpisom da će poštovati Kodeks ponašanja političkih subjekata.⁴⁸

Kodeks ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata ima za cilj da uspostavi pravila na osnovu kojih će građani Kosova biti u mogućnosti da izaberu svoje predstavnike na pravičnim, slobodnim i informisanim izborima u duhu demokratske tolerancije, mira i poštovanja vladavine prava.

Kodeks je obavezujući za sve političke partije, kandidate, članove političkih subjekata i njihovih pristalica. Termin politički subjekat se odnosi na političku partiju, koaliciju, građansku inicijativu ili nezavisnog kandidata. Izborna komisija za žalbe i molbe, kao nezavisni organ zadužen za razmatranje žalbi koje se odnose na proces izbora, ima nadležnost da donosi odluke na optužbe ako su odredbe zakona prekršene i da nametne

⁴⁷ Član 12.3.e Zakona.

⁴⁸ Članovi 15.10 Zakona.

sankcije i pravna sredstva u skladu sa svojim procedurama. Politički subjekti su dužni da svoje članove, pristalice i kandidate informišu o odredbama Kodeksa, te su dužni da preduzmu sve adekvatne mjere kako bi suzbili eventualno kršenje Kodeksa od strane njihovih članova, pristalica i kandidata. Politički subjekti su odgovorni za kršenje Kodeksa koje počine njihovi članovi, pristalice i kandidati, pri čemu mogu Komisiji podnijeti dokaze da su preduzeli adekvatne mjere da suzbiju i/ili spriječe svoje članove, pristalice i kandidate da krše Kodeks. Takvi dokazi mogu biti uzeti u obzir tokom određivanja sankcija i mogu uključivati sljedeće:

- a) politički subjekat je obavijestio svoje članove, pristalice, i kandidate o odredbama Kodeksa i obavezi poštovanja istih;
 - b) politički subjekti i njihovi kandidati su se javno oglasili o osuđivanju nasilja, prijetnji nasiljem ili zastrašivanja tokom procesa izbora;
 - c) politički subjekti javno i ozbiljno osuđuju svoje članove, pristalice i kandidate za kršenje važećih zakona koji se tiču izbora;
 - d) politički subjekti ne podržavaju, podstiču ili pomažu svoje članove, pristalice i kandidate da krše izborna pravila ni pod kakvim okolnostima niti u bilo kakvoj situaciji;
 - e) i svaki drugi dokaz o pokušajima političkih subjekata da suzbiju kršenje izbornih pravila od strane svojih članova, pristalica i kandidata.
- Svaki kandidat je dužan da potpiše izjavu da će u skladu sa zakonom podržati punu primjenu potvrđenih izbornih rezultata.

Političkim subjektima, njihovim pristalicama i kandidatima su tokom predizborne kampanje zabranjene sljedeće radnje:

- a) uklanjanje, skrivanje, uništavanje ili izmjena pismenih bilješki, postera, plakata i ostalog materijala, koji neki drugi politički subjekat koristi tokom izborne kampanje;
- b) postavljanje obavještenja, plakata i postera, ili objavljivanje njihovih imena ili slogana koji se tiču izborne kampanje, u ili na javnim objektima ili ustanovama, na ili iznad javnih puteva, na saobraćajnim znacima, u ili na zgradama ili objektima koje koriste međunarodne organizacije, ili privatnim objektima pod tuđim vlasništvom ili korišćenjem;
- c) nošenje ili pokazivanje oružja na bilo kakvim političkim sastancima ili tokom bilo kakvog događaja organizovanog od strane političkih subjekata. Nošenje oružja od strane drugih lica na političkim sastancima/događajima je dozvoljeno samo ukoliko je lice koje posjeduje oružje za to ovlašćeno od strane nadležnih organa i samo ukoliko je Kosovska policija, unaprijed obaviještena da će lice nositi sa sobom oružje na relevantnim sastancima;
- d) ometanje sastanaka ostalih političkih subjekata ili podsticanje drugih da čine to;
- e) ometanje ili pokušaj ometanja novinara da obavlja svoje profesionalne dužnosti;
- f) obećavanje novčane nagrade kako bi dobio podršku glasača;
- g) prijeti ili pokušava da prijeti nekom drugom političkom subjektu, njihovim pristalicama ili kandidatima;
- h) ohrabruje neko lice, koje nema zakonito pravo na registraciju, da se registruje za glasanje;

- i) ohrabruje neko lice, koje nema pravo glasa, da glasa;
- j) ohrabruje neko lice da glasa više od jednog puta na istim izborima, ili da glasa u ime nekog drugog lica;
- k) zloupotrebljava pravo žalbe, ili podnosi lažnu, nezavisnu ili netačnu žalbu ili predstavku Komisiji;
- l) koristi se riječima, usmenim ili pismenim putem, koje vrijeđaju ili provociraju, ili imaju za cilj provokaciju neke druge osobe, kako bi izazvala nasilje protiv nekog lica ili vlasništva, koje pospješuje, ili koje ima za cilj pospješivanje mržnje protiv drugih, ili objavljuje ili koristi slike, simbole ili neki drugi materijal koji može imati takav efekat; ili
- m) u cilju promovisanja političkog subjekta ili njihove kandidate koristi slike, simbole ili neki drugi materijal koji se odnosi na osobu koja:
 - (i) služi kaznu izrečenu od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju; ili
 - (ii) je pod optužbom Suda za bivšu Jugoslaviju i nije se ispoštovalo naređenje da se pojavi pred Sudom.

Zastrašivanje i nasilje tokom procesa izbora

Primjena ili prijetnja primjenom nasilja od strane političkih subjekata, njihovih članova, pristalica ili kandidata, je strogo zabranjeno.

Nijedan politički subjekat ili kandidat ne smije podržati, podstaći ili dozvoliti nasilje, prijetnju nasiljem ili zastrašivanje, tokom procesa izbora. Svaki politički subjekat je dužan da informiše svoje članove i pristalice o potrebi za izbjegavanjem takvog ponašanja.

Izborne kampanje biće organizovane tako da ugodna i mirna atmosfera vlada tokom perioda kampanje.

Zabranjene djelatnosti od strane zaposlenih u javnim institucijama

Osoba koja vrši javnu funkciju, izabrana ili imenovana, ne može da koristi istu ili nijedno od službenih sredstava u svrhu sticanja glasova. Nijedno sredstvo bilo koje institucije javne administracije na centralnom ili lokalnom nivou ili nijedno preduzeće u vlasništvu ili kontrolisano od strane centralne ili lokalne vlasti ne može biti upotrebjeno ili korišćeno kao podrška političkom subjektu na izborima.

Nijedan politički subjekat neće tokom trajanja perioda izborne kampanje, da ohrabri ili iskoristi zaposlenog u javnim institucijama koristeći njegov ili njen javni položaj kako bi vodili kampanju.

Zabranjene predizborne djelatnosti

Tokom dvadeset četiri (24) sata prije otvaranja biračkih mjesta i sve do njihovog zatvaranja, političkim subjektima, njihovim pristalicama ili kandidatima zabranjuju se sljedeće aktivnosti:

- a) raspodjela ili izlaganje na bilo kojem biračkom mjestu ili unutar okruga od 100 metara, bilo kakvog materijala sa ciljem vršenja uticaja na glasače ili obezbjeđenja podrške ljudi koji čekaju da bi glasali na biračkim mjestima ili u biračkim centrima;
- b) sprovođenje kampanje bilo koje vrste;
- c) korišćenje megafona ili drugih sredstava za obraćanje publici unutar Kosova sa ciljem vršenja uticaja na birače i
- d) korišćenje lokalnih i međunarodnih medija sa ciljem vršenja uticaja na birače.

Prihvatanje izbornih rezultata

Svi politički subjekti, njihove pristalice i kandidati, su obavezni da se pridržavaju izbornih rezultata i da podrže potpuno sprovođenje potvrđenih izbornih rezultata.

Sankcije za kršenje principa Kodeksa

Kršenje bilo kojeg člana Kodeksa ponašanja, u slučajevima kad ova kršenja nijesu uticala na izborni rezultat, je administrativni prekršaj i kažnjiv je u saglasnosti sa pravilima Komisije.

Iznos kazne je određen članom 126 Zakona koji predviđa da CIK ili Prvostepeni sud mogu izreći kazne zbog prekršaja odredbi ovog Zakona, onda kada ne predstavljaju krivično djelo i kada nijesu razmatrani od strane Komisije za molbe i žalbe, i biće kažnjivi kaznom između 200 i 2.000 eura. CIK izdaje izborno pravilo koje definiše sankcije i kazne za sve vrste kršenja pravila.

Kršenja Kodeksa ponašanja određenih od strane Komisije, koja su imala za cilj vršenje uticaja na rezultate izbora se smatraju krivičnim prekršajem u skladu sa Krivičnim zakonom Kosova.⁴⁹

4.4 Luksemburg

U Luksemburgu ne postoji zakonska obaveza potpisivanja kodeksa ponašanja tokom predizborne kampanje, ali postoji običaj da, na dobrovoljnoj osnovi, sve veće političke partije prije svakih izbora potpisuju kodeks o ponašanju. U nastavku teksta predstavljeni su principi Kodeksa ponašanja koji je važio tokom kampanje za parlamentarne izbore 2013. godine. U skladu s ovim Kodeksom, strane potpisnice se:

- odriču bilo kakvih ličnih napada ili uvreda;
- odriču širenja omalovažavajućih navoda o drugim partijama;
- obavezuju da se uzdrže od organizovanog ometanja predizbornih skupova drugih partija, kao i od učestvovanja u takvim ometanjima;
- obavezuju da traže od svojih članova da ne uklanjaju ili oštećuju postere drugih partija;
- obavezuju da se ograde od izjava trećih lica koji mogu biti javni, netačni, klevetnički ili uvredljivi navodi, praćeni podrškom jednoj od partija.

Osim toga, strane potpisnice su apelovale na razne organizacije civilnog sektora da poštuju reklamni prostor partija i teže nepristrasnom medijskom izvještavanju. Kodeks

⁴⁹ Član 31-38 Zakona o opštim izborima u Republici Kosovo.

takođe sadrži i informacije o trajanju predizborne kampanje, kao i o dostupnim finansijskim sredstvima za potrebe kampanje.⁵⁰

4.5 Makedonija

U skladu sa članom 8v Izbornog zakonika⁵¹, od dana donošenja odluke o raspisivanju izbora, političke partije koje učestvuju u izbornom procesu potpisuju Kodeks o fer i demokratskim izborima. Ovim Kodeksom učesnici u izbornom procesu nedvosmisleno se obavezuju da neće vršiti nikakav pritisak ili pokušaj pritiska na zaposlene u javnoj i državnoj administraciji, u drugim institucijama finansiranim iz budžeta Republike Makedonije, budžeta opština i grada Skoplja, kao i u trgovinskim društvima i preduzećima sa državnim kapitalom. Kodeksom se učesnici u izbornom procesu takođe nedvosmisleno obavezuju da nijedno zaposleno lice ili građanin ne smije biti predmet bilo kakve prijetnje u vezi sa zaposlenjem i socijalnom sigurnošću, povezane sa podržavanjem ili nepodržavanjem bilo koje političke partije ili kandidata na izborima.

Shodno ovoj odredbi Izbornog zakonika, političke partije – učesnice izbora održanih 11. decembra 2016. godine, potpisale su Kodeks za fer i demokratske izbore. Potpisivanje Kodeksa po prvi put je organizovala Državna izborna komisija u vidu svečane ceremonije imajući u vidu značaj potpisivanja Kodeksa za pozitivan početak izborne kampanje. Svi lideri koalicija i političkih partija – učesnica izbora su prisustvovali na ceremoniji 20. novembra 2016. godine i potpisali Kodeks, čime su potvrdili posvećenost svojih partija i koalicija pravednim i demokratskim izborima.⁵²

U skladu sa Kodeksom, fer i demokratski izbori koji se zasnivaju na poštovanju principu demokratije i dobrog vladanja doprinose demokratskom razvoju u opštem interesu. Svi učesnici izbora kroz svoje aktivnosti poštuju osnove demokratije i doprinose stvaranju povjerenja u izborni sistem Republike Makedonije.

Imajući u vidu da zajedno učestvuju u procesu, očuvanje demokratije na visokom nivou za političke partije učesnice izbora je od neprocjenjive važnosti.

Stoga, partije učesnice izbora su se obavezale i obećale jedna drugoj, kao i svim građanima Republike Makedonije da će se pridržavati i svojim djelovanjem promovisati ovaj Kodeks.

Takođe, obavezale su se da će poštovati sve zakone, pravila i propise Republike Makedonije koji su relevantni za izbore i poštovati vladavinu prava prilikom organizovanja i sprovođenja izbora.

Pored toga, obavezale su se na neće vršiti bilo kakav pritisak ili pokušati pritisak na zaposlene u javnoj ili državnoj administraciji, drugoj instituciji ili ustanovi koja se finansira iz budžeta države, budžeta opština i grada Skoplja, kao i trgovinskim društvima i preduzećima sa državnim kapitalom.

⁵⁰ ECPRD, ibid.

⁵¹ Izborni zakonik,

<https://www.sobranie.mk/content/%D0%98%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8/%D0%98%D0%97%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%9D%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%A7%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9D%20%D0%A2%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%A2%20%D0%9C%D0%90%D0%88%202016.pdf> (11.10.2017)

⁵² Državna izborna komisija, <http://www.sec.mk/politichkite-partii-uchesnici-vo-izborite-potpishaa-kodeks-za-fer-i-demokratski-izbori/> (5.10.2017)

Učesnici u izbornom procesu su se obavezali i da nijedno zaposleno lice ili građanin neće biti predmet bilo kakve prijetnje koja se tiče njegove radne ili socijane bezbjednosti kao rezultat toga što podržava ili ne podržava neku političku partiju ili kandidata.⁵³

4.6 Slovačka

Ponašanje političkih partija u Slovačkoj regulisano je Zakonom o političkim partijama i političkim pokretima i Zakonom o izornoj kampanji. Osnovne odredbe koje definišu ponašanje političkih partija tokom izbornog perioda sadržane su u Zakonu o političkim partijama i političkim pokretima. Ovim odredbama propisano je da partije svojim programima i djelovanjem ne smiju kršiti Ustav Republike Slovačke, ustavno zakonodavstvo, zakone i međunarodne ugovore. Ostalim odredbama je ponašanje političkih partija uređeno na opštiji način.

Jedna od najvažnijih karakteristika ponašanja političke partije tokom izborne kampanje je transparentnost. U skladu sa Zakonom o izornoj kampanji, ponašanje partija tokom predizborne kampanje prvenstveno je definisano u području ekonomskog menadžmenta partije i finansiranja – primanje poklona, ograničenja troškova i slično. Pored toga, svaka partija koja učestvuje na izborima za donji dom Parlamenta mora da pripremi konačni izvještaj o troškovima izborne kampanje.

Kada su u pitanju etička pravila ponašanja članova organa za sprovođenje izbora, u Slovačkoj ne postoji poseban kodeks ponašanja organa za sprovođenje izbora. Međutim, članovi Državne komisije za izbore i praćenje finansiranja političkih partija i lokalnih izbornih komisija polažu zakletvu prije preuzimanja funkcije. Pitanje ponašanja članova izborne komisije uređeno je Zakonom o uslovima ostvarivanja izbornog prava. Jedna od ključnih karakteristika Državne komisije je nezavisnost, koja služi kao instrument za obezbjeđivanje nepristrasnog donošenja odluka.

Nepriistrasno obavljanje dužnosti Državne komisije kao organa naglašava se polaganjem usmene zakletve pred predsjednikom Parlamenta Republike Slovačke, čime se potvrđuje zvanični početak mandata Državne komisije. Međutim, ovaj akt je više ceremonijalnog karaktera.

Svaki od članova Državne komisije pojedinačno, prije stupanja na funkciju, u obavezi je da da obećanje potpisivanjem izjave koja glasi:

„Zaklinjem se čašču da ću savjesno i nepristrasno obavljati dužnost i da ću postupati u skladu sa Ustavom Republike Slovačke i zakonima.“

Za razliku od članova Državne komisije koji se obavezuju i usmeno i u pisanoj formi, članovi lokalnih izbornih komisija u obavezi su samo da potpišu prethodno navedenu izjavu koju potpisuju članovi Državne komisije.⁵⁴

⁵³ Tekst Kodeksa za fer i slobodne izbore uz potpise svih partija učesnica izbora 2016. godine, <https://drive.google.com/file/d/0B8ZpCwro9h-zTGdoMmZlZiV4UkE/view> (5.10.2017)

⁵⁴ ECPD, ibid.

4.7 Ujedinjeno Kraljevstvo

U Ujedinjenom Kraljevstvu ne postoji obavezujući kodeks ponašanja tokom predizborne kampanje. Ipak, Izborna komisija je usvojila neobavezujući kodeks ponašanja tokom kampanje, kojim se određuje što je prihvatljivo, odnosno neprihvatljivo ponašanje na glasačkim mjestima, kao i u periodu koji prethodi izbornom danu.⁵⁵

Samo izorno zakonodavstvo ne sadrži veliki broj odredbi koje se tiču sadržaja materijala koji se koriste u predizornoj kampanji, tako da su partije same odgovorne za sadržaje koje proizvode u okviru kampanje. Ovi materijali moraju biti u skladu s opštim odredbama krivičnog i građanskog prava, kao i u skladu sa pravilima koja se tiču autorskih prava, klevete, omalovažavanja i opscenosti. U skladu sa Zakonom o javnom redu iz 1986. godine, zabranjeni su objavljivanje i distribucija prijetećih ili uvredljivih materijala koji imaju za cilj, ili mogu prouzokovati podsticanje rasne mržnje. Takođe, moraju se poštovati odredbe zakona o planiranju kada su u pitanju postavljanje postera i banera.

Postoje dvije oblasti u kojima se regulišu materijali u okviru kampanje.

Član 106 Zakona o predstavljanju naroda iz 1983. godine zabranjuje davanje ili objavljivanje lažnih izjava ili činjenica o ličnosti ili ponašanju kandidata koji učestvuju na izborima. Ovime se zabranjuje objavljivanje takvih izjava i činjenica, u slučajevima kada ne postoji osnovano vjerovanje da su te informacije tačne. Takođe, zabranjeno je objavljivanje lažnih tvrdnji o povlačenju određenog kandidata iz izborne trke, s ciljem promocije drugog kandidata.

Postoji pravni zahtjev da na materijalima u kampanji mora biti naznačena informacija o njihovom autoru, kako bi glasači mogli da identifikuju izvor izborne literature. Ove informacije objavljuju se kako bi bilo poznato ko je odgovoran za proizvodnju takvih materijala, s ciljem povećanja transparentnosti u kampanji. Štampani materijali, poput letaka i postera, moraju sadržati ime i adresu izdavača, promotera, kao i osobe u čije ime se taj materijal objavljuje, u slučajevima kada ta osoba nije promoter.

U Ujedinjenom Kraljevstvu za sprovođenje izbora nije zadužena Izborna komisija, već tu funkciju vrše posebni službenici (*returning officers*), koji se imenuju u skladu sa Zakonom o predstavljanju naroda. Ovi službenici lično su odgovorni za efikasno sprovođenje izbora, pri čemu se ne vode posebnim kodeksom ponašanja, ali moraju poštovati zakonom predviđene procedure i prakse. Postoji najmanje 25 zakona i još više sekundarnih pravnih akata koji su relevantni za sprovođenje izbora u Ujedinjenom Kraljevstvu. Izborna komisija postavlja standarde koji se tiču vršenja funkcije ovih službenika, u skladu sa Zakonom o izornoj administraciji iz 2006. godine^{56, 57}

⁵⁵ Kodeks je dostupan na engleskom jeziku na sljedećem linku: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/electoral-fraud/code-of-conduct-for-campaigners>.

⁵⁶ Više informacija dostupno je na engleskom jeziku na sljedećem linku: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/performance-standards-data/performance-in-running-elections-and-referendums>.

⁵⁷ ECPRD, ibid.

IZVORI INFORMACIJA

ACE, Electoral Knowledge Network: Campaign Ethics

<http://aceproject.org/main/english/ei/eif01a.htm> (6.10.2017)

ACE, Electoral Knowledge Network: Electoral Integrity: Overview of Electoral Integrity and General Context – Free and Fair Elections

<http://aceproject.org/ace-en/topics/ei/ei30/default> (6.10.2017)

ACE, Electoral Knowledge Network: Electoral Management: Guiding Principles for All EMBs

<http://aceproject.org/ace-en/topics/em/ema/ema12> (11.10.2017)

ACE, Electoral Knowledge Network, Electoral Management: Overview

<http://aceproject.org/ace-en/topics/em/em10> (10.10.2017)

ACE, Electoral Knowledge Network: *Political Parties Codes of Conduct*

<https://aceproject.org/ace-en/topics/pc/pcc/pcc01/default> (12.10.2017)

Declaration on Criteria for Free and Fair Elections, Unanimously adopted by the Inter-Parliamentary Council at its 154th session (Paris, 26 March 1994), Chapter 4: The Rights and Responsibilities of States, Article 2 (3)

<http://archive.ipu.org/cnl-e/154-free.htm> (6.10.2017)

Državna izborna komisija Makedonije, <http://www.sec.mk/politichkite-partii-uchesnivo-izborite-potpishaa-kodeks-za-fer-i-demokratski-izbori/> (5.10.2017)

Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske

<http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=441326C49D0F5CF8C1257C5C004BF6B2> (4.10.2017)

ECPRD request No 3533, *Code of conduct for political parties during election campaign/Code of conduct for members of election commission, 2017/10/04*

Electoral Commission UK: Performance Standards Data

<https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/performance-standards-data/performance-in-running-elections-and-referendums>. (12.10.2017)

Electoral Commission UK: Electoral Fraud

<https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/electoral-fraud/code-of-conduct-for-campaigners>. (12.10.2017)

Etički kodeks organa za sprovođenje izbora, „Službeni list Crne Gore”, br. 076/10

European Commission for Democracy Through the Law (Venice Commission), *Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report*, adopted by the Venice Commission at its 52nd session, Venice, 18-19 October 2002

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-e) (12.10.2017)

Global Commission on Elections, Democracy and Security, *Deepening Democracy: A Strategy for Improving the Integrity of Elections Worldwide*, Intrenational IDEA and Kofi Annan Foundation, Septembar 2012, page 21.

http://www.kofiannanfoundation.org/app/uploads/2016/01/deepening_democracy_0.pdf (11.10.2017)

Goodwin-Gill, Guy S, *Codes of Conduct for Elections: A study Prepared for the Inter-Parlimanetary Union*, Inter-Parliamentary Union (IPU), Geneva, 1998, p. 2

http://www.ipu.org/PDF/publications/CODES_E.pdf (6.10.2017)

Goodwin-Gill S. Guy, *Free and Fair Elections: International Law and Practice*, Inter-Parliamentary Union, Geneva, 1994, page 87.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), *Code of Conduct for Political Parties: Campaigning in Democratic Elections*, Stockholm, 1999, p. 6-7

<https://www.idea.int/publications/catalogue/code-conduct-political-parties-campaigning-democratic-elections-0> (6.10.2017)

International IDEA/Swiss Federal Department of Foreign Affairs, *Dialogues on Voluntary Codes of Conduct for Political Parties in Elections: A Facilitator's Guide*, 2017, page 13

<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/dialogues-on-voluntary-codes-of-conduct-for-political-parties-in-elections.pdf> (6.10.2017)

Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 136/99

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/604CD1292AA035DBC1257C8300357230/\\$FILE/136_99-IzborniEtickiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/604CD1292AA035DBC1257C8300357230/$FILE/136_99-IzborniEtickiKodeks.pdf) (4.10.2017)

Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 178/03

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/EF6A3DA6107FD216C1257C8300358F8D/\\$FILE/178_03-IzborniEtickiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/EF6A3DA6107FD216C1257C8300358F8D/$FILE/178_03-IzborniEtickiKodeks.pdf) (4.10.2017)

Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 115/07

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/635D58953A1FCA8EC1257C830035440C/\\$FILE/115_07-IzborniEtickiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/635D58953A1FCA8EC1257C830035440C/$FILE/115_07-IzborniEtickiKodeks.pdf) (4.10.2017)

Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 129/11

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/703FCADDC649A607C1257C83003568C0/\\$FILE/129_11-IzborniEtickiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/703FCADDC649A607C1257C83003568C0/$FILE/129_11-IzborniEtickiKodeks.pdf) (4.10.2017)

Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 115/2015

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_10_115_2201.html (4.10.2017)

Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 75/2016

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_08_75_1759.html (11.10.2017)

Izborni etički kodeks, Narodne novine, broj 35/13

[http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/0D67FF773BC3D653C1257C830034BDC8/\\$FILE/35_13-IzborniEtickiKodeks.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/0D67FF773BC3D653C1257C830034BDC8/$FILE/35_13-IzborniEtickiKodeks.pdf) (4.10.2017)

Izborni zakonik Makedonije,

<https://www.sobranie.mk/content/%D0%98%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8/%D0%98%D0%97%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%9D%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%A7%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9D%20%D0%A2%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%A2%20%D0%9C%D0%90%D0%88%202016.pdf>

(11.10.2017)

Kodeks za fer i slobodne izbore uz potpise svih partija učesnica izbora 2016. godine,

<https://drive.google.com/file/d/0B8ZpCwro9h-zTGdoMmZIZjV4UkE/view> (5.10.2017)

Kodeks ponašanja HDZ-a BiH:

http://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/kodeks_ponasanja_163758_0.pdf (13.10.2017)

Odluka o imenovanju članova Etičkog povjerenstva,

https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Odluka_o_imenovanju_clanova_Eticnog_povjerenstva_broj_SuT-A-13-2016_od_9_kolovoza_2016.pdf (4.10.2017)

Sporazum političkih partija o pravilima ponašanja u toku kampanje za lokalne izbore 2014. godine, CDT, Crna Gora

<http://www.old.cdtmn.org/images/dokumenti2014/sporazum-opt-29.04.pdf>

(12.10.2017)

Uredba br. 05/2017 o Kodeksu ponašanja za osoblje sekretarijata Centralne izborne komisije,

http://www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/Rregullore%20nr%205%20ne%20gjuhen%20Serbe_2017-08-11_1_otrbddfxaq.PDF (9.10.2017)

Zakon o izboru članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske, <https://www.zakon.hr/z/568/Zakon-o-izboru-%C4%8Dlanova-u-Europski-parlament-iz-Republike-Hrvatske> (4.10.2017)

Zakon o Državnom izbornom povjerenstvu Republike Hrvatske

[http://www.izbori.hr/izbori/dipFiles.nsf/0/2F1B068EF8EA81C4C125756A0053AC28/\\$FILE/Zakon_o_Drzavnom_izbornom_povjerenstvu_Republike_Hrvatske.pdf](http://www.izbori.hr/izbori/dipFiles.nsf/0/2F1B068EF8EA81C4C125756A0053AC28/$FILE/Zakon_o_Drzavnom_izbornom_povjerenstvu_Republike_Hrvatske.pdf)

(12.10.2017)

Zakon o izboru poslanika i odbornika, „Službeni list Crne Gore“, br. 004/98, 005/98, 017/98, 014/00, 018/00, 073/00, 009/01, 041/02, 046/02, 045/04, 048/06, 056/06, 046/11, 014/14, 047/14, 012/16, 060/17

Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, <https://www.zakon.hr/z/355/Zakon-o-izborima-zastupnika-u-Hrvatski-sabor> (4.10.2017)

Zakon o opštim izborima u Republici Kosovo, <http://www.kqz-ks.org/sr/zakoni> (11.10.2017)